

СТРАТЕГІЯ, ЗМІСТ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ З ВИЩОЮ ТЕХНІЧНОЮ ОСВІТОЮ

УДК 378

І. Г. Герасимова, к. пед. н.

ГЕНДЕРНІ ОЧІКУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Значні перетворення соціально-економічного життя сприяли актуалізації гендерної проблематики, складовою яких є і гендерні очікування студентської молоді. Їх виявлення зумовлює необхідність введення у навчальні плани, перш за все гуманітарних дисциплін тем, завдяки яким здійснювалась би підготовка майбутніх фахівців не тільки до професійної діяльності, але і до життєдіяльності взагалі.

Вступ

Суттєві соціально-економічні зміни останніх десятиліть сприяли значним перетворенням життєдіяльності сучасної людини. Інформатизація суспільного буття створила передумови для реалізації інтелектуального потенціалу людини. Особливо актуальною ця тема постає у контексті прагнення жінок до самореалізації, бо значна частка фізичної праці на виробництві значно обмежувала можливості «слабкої» статі у минулому. До того ж лише у першій половині ХХ століття жінки отримали можливість масово отримувати вищу освіту. Ці та інші соціальні фактори зумовили виникнення жіночого руху у країнах Заходу, метою якого стала боротьба за рівність прав і можливостей чоловіків і жінок у суспільстві у 60—80 роки минулого століття.

Вище означені процеси мають своє продовження у міжнародному гендерному русі, який активно розвивається і в Україні. Слід зазначити, що за ці роки науковцями різних країн здійснені як теоретичні, так і практичні дослідження різних аспектів гендеру. З'явилися цікаві наукові статті, що присвячені психологічному, соціологічному, культурологічному, педагогічному, філософському, історичному і т. д. аналізу проблеми гендеру [1; 2; 3]. Всі вони мають на меті виявлення різних аспектів цієї проблематики заради надання рівних можливостей самореалізації всім членам суспільства. Значні перепони на цьому шляху створюють гендерні стереотипи, які сприяють досить усталеним поглядам на ті соціальні ролі, що мають відігравати чоловіки і жінки у суспільстві. Саме завдяки їм, зокрема, існує уявлення про «жіночі» і «не жіночі» справи. Ще й сьогодні в студентських аудиторіях можна зустрітися з точкою зору, відповідно до якої дівчатам не місце у стінах вищих навчальних закладів технічного спрямування, а якщо вони там і навчаються, то на успішну кар'єру їм розраховувати не можна. Слід віддати належне прагненню дівчат отримати престижні технічні спеціальності навіть за таких суперечливих умов.

Необхідно згадати певну упередженість керівників організацій щодо надання роботи молодим спеціалістам-жінкам. Типовою є ситуація коли у конкурсі на певну посаду перевага віддається фахівцям чоловікам. До того ж традиційно в українському суспільстві керівні посади обіймають саме чоловіки, хоча об'єктивних передумов для цього немає. Сучасні дослідження у галузі психології яскраво свідчать про те, що на розвиток пізнавальних процесів як чоловіків, так і жінок значний вплив мають соціальні фактори, дослідження доводять, що і чоловіки, і жінки мають рівні можливості щодо успішного управління [4].

Гендерні стереотипи виявляються і у подружньому житті. Перш за все вони стосуються домінування чоловіка і підлеглості, залежності жінки. Сучасні студентки старших курсів, особливо ті, у яких є сім'ї відзначають певні суперечності, з якими їм доводиться зустрічатися у сімейних відносинах. Вони пов'язані, перш за все з тим, що чоловіки продовжують очікувати від них традиційної поведінки жінки-домогосподарки, яка у вільний від домашніх справ час навчається чи працює. І хоча економічна ситуація в країні сприяє тому, що багато жінок не можуть собі дозволити займатися лише домашнім господарством, далеко не завжди їхній заробіток є вирішальним для сімейного бюджету. А це створює передумови залежності жінки від чоловіка. До того ж

значна кількість жінок сьогодні не погоджується з патріархатним типом відносин, який дуже часто підтримується у родині їхніх батьків, що в свою чергу сприяє виникненню конфліктних ситуацій, суперечностей у сімейному житті. Тому і молодим чоловікам, і молодим жінкам досить важко узгодити традиції і нові зразки поведінки, які зумовлює сучасне життя.

Постановка задачі

У зв'язку із цим виникає необхідність усвідомлення даної проблеми як на теоретичному, так і на практичному рівні. Це стає передумовою визначення тих її аспектів, до вирішення яких можна підготувати молодь у навчально-виховному процесі ВНЗ. Складовою вирішення гендерних проблем, що існують в українському суспільстві, постає з'ясування гендерних очікувань студентської молоді. Їх виявлення зробить наявним практичні завдання, які можна і необхідно вирішувати вже під час навчання.

На виявлення гендерних очікувань студентської молоді було спрямовано дослідження, що проводилось у 2003—2004 роках серед студентів на базі ВНТУ. В дослідженні взяли участь 158 осіб, серед яких 68 дівчат і 90 юнаків.

Організація дослідження

Студентам було запропоновано написати творчу роботу, яка містила три завдання. По-перше, необхідно було змоделювати образ ідеального чоловіка і ідеальної жінки. По-друге, описати ідеальну жінку-співробітницю і ідеального чоловіка-співробітника. По-третє, висловитися щодо ідеальної жінки і чоловіка у сім'ї. Саме ці питання, з нашої точки зору, дають можливість виявити ті сподівання, які є у студентської молоді, тому що значення ідеалу в тому і полягає, що дає підстави розуміння прагнень та бажань наслідувати будь-що. Розглядаючи отримані дані, ми відокремили відповіді юнаків і дівчат, що дало змогу виявити різницю між їхніми гендерними очікуваннями.

Узагальнення результатів дослідження

У зв'язку із тим, що студентам було запропоновано змоделювати образ ідеалу у вигляді мікро-твору виникла необхідність об'єднання їх у відповідні групи, які уможливили б порівняння аналогічних відповідей юнаків і дівчат. Так стосовно ідеальних рис, які притаманні образу ідеального чоловіка з'ясувалась картина, яку наведено в табл. 1.

Таблиця 1

№ п/п	дівчата	%	юнаки	%
1	розум	52,9	розум	44,4
2	почуття гумору	47	мужність	35,5
3	мужність	45,6	цілеспрямованість	33,3
4	доброта	32,3	фізична сила	25,5
5	відповідальність	29,4	вихованість	25,5
6	вихованість	27,9	впевненість у собі	20
7	впевненість у собі	22	здатність забезпечити матеріально	16,6
8	цілеспрямованість	22	комунікабельність	12,2
9	рішучість	20,6	відповідальність	12,2
10	чесність	19,1	почуття гумору	12,2

Узагальнений результат отриманих відповідей стосовно ідеальної жінки наведено в табл. 2.

Таблиця 2

№ п/п	Дівчата	%	Юнаки	%
1	привабливість	60,3	привабливість	44,4
2	ніжність, лагідність	58,8	розум	32,2
3	розум	48,5	духовність	24,4
4	добра, доброзичливість	41,2	почуття гумору	18,9
5	акуратність	36,8	жіночність	18,9

Продовження таблиці 2

№ П/П	ДІВЧАТА	%	ЮНАКИ	%
6	цілеспрямованість	25	доброта	16,7
7	жіночність	23,5	працелюбність	14,4
8	впевненість у собі	19,1	впевненість у собі	14,4
9	почуття гумору	19,1	турботливість	12,2
10	терпеливість	17,6	здоровий спосіб життя	12,2

Виконане студентами завдання також дало змогу порівняти отримані результати щодо ідеалу співробітника і співробітниці. Проте, слід зазначити, що значна частина студентів, а саме 63,2 % дівчат і 65,5 % юнаків відзначили, що для них не існує різниці між якостями жінок-співробітниць і чоловіків-співробітників; вимоги до них мають бути однаковими. Серед десяти названих якостей, яким була надана перевага, означено в табл. 3.

Таблиця 3

№ п/п	Дівчата	%	Юнаки	%
1	висока кваліфікація	64,3	ініціативність	64,4
2	комунікабельність	57,1	комунікабельність	49,1
3	відповідальність	45,2	висока кваліфікація	33,9
4	вихованість	33,3	відповідальність	25,4
5	працелюбність	33,3	відданість роботі	22
6	дисциплінованість	26,2	вихованість	20,3
7	здатність допомогти	23,8	чесність	16,9
8	чесність	19	розум	16,9
9	розум	16,6	освіченість	11,9
10	доброзичливість	16,6	дисциплінованість	11,9

Результати аналізу відповідей студентів, які відокремили вимоги щодо образу ідеального співробітника і співробітниці, дали нам змогу виділити найперші десять якостей. Вимоги до співробітниці-жінки подано в табл. 4.

Таблиця 4

№ п/п	Дівчата	%	Юнаки	%
1	відповідальність	50	привабливість	45,2
2	висока кваліфікація	46,1	комунікабельність	35,5
3	дисциплінованість	42,3	працелюбність	35,5
4	розум	34,6	розум	32,2
5	ввічливість	30,8	висока кваліфікація	25,8
6	працелюбність	26,9	цілеспрямованість	25,8
7	привабливість	26,9	відповідальність	22,6
8	комунікабельність	19,2	дисциплінованість	22,6
9	ініціативність	15,4	привітність	16,1
10	стриманість	15,4	акуратність	12,9

Перші десять якостей, які відзначили студенти і студентки стосовно ідеалу співробітника-чоловіка, наведено у табл. 5.

Таблиця 5

№ п/п	Дівчата	%	Юнаки	%
1	цілеспрямованість	65,4	працелюбність	41,9
2	комунікабельність	42,3	відповідальність	35,5
3	висока кваліфікація	42,3	цілеспрямованість	32,2
4	ввічливість	38,5	висока кваліфікація	32,2
5	акуратність	38,5	працелюбність	29
6	дисциплінованість	30,4	комунікабельність	25,8
7	працелюбність	26,9	дисциплінованість	25,8
8	розумність	26,9	енергійність	22,6
9	чесність	19,2	врівноваженість	19,3
10	відповідальність	19,2	розсудливість	19,3

Наступний етап аналізу отриманих результатів опитування студентства мав у основі ті якості, що їх було визначено ідеальними щодо ролі жінки і чоловіка у сім'ї. У табл. 6 містяться ті з них, що стосуються ідеальної дружини.

Таблиця 6

№ п/п	Дівчата	%	Юнаки	%
1	хазяйновитість	58,8	любляча мати	70
2	любляча мати	50	лагідність, ніжність	46,7
3	привабливість	35,3	привабливість	22,2
4	любить і поважає чоловіка	26,5	хазяйновитість	18,9
5	доброта	25	здатність зрозуміти, мудрість	16,7
6	вірність	25	дбайливість, турботливість	16,7
7	здатність зрозуміти	23,5	м'який характер	12,2
8	терпеливість	23,5	здатність пробачати	12,2
9	дбайливість	22	здатність підтримати, допомогти	12,2
10	чуйність, лагідність, ніжність	20,6	вірність	11,1

І в останній табл. 7 містяться дані, які отримано в результаті узагальнення відповідей, стосовно ідеальних якостей чоловіка у сім'ї.

Таблиця 7

№ п/п	Дівчата	%	Юнаки	%
1	матеріально забезпечує сім'ю	36,8	матеріально забезпечує сім'ю	43,3
2	повага до дружини	36,8	бере участь у вихованні дітей	32,2
3	допомагає дружині	30,9	чуйність до дітей і дружини	23,3
4	бере участь у вихованні дітей	27,9	люблячий батько	23,3
5	турботливість	25	турбується про сім'ю	22,2
6	доброта, доброзичливість	25	ніжність, лагідність	22,2
7	вірність	22	є головою сім'ї	20
8	уважність	20,6	допомагає дружині	17,8
9	ніжність	20,6	доброта	15,5
10	з почуттям гумору	13,2	мужність сміливість	13,3

Порівняння даних, які наведено у табл. 1, дає можливість відзначити, що сім з десяти якостей, які названі юнаками і дівчатами як ідеальні для чоловіка є спільні. А саме: розум, почуття гумору, мужність, відповідальність, вихованість, впевненість у собі, цілеспрямованість. Це підтверджується характерною думкою для сучасного юнака — взагалі, ідеал жінки і чоловіка для мене подібні, стать майже не має значення. Проте, слід зазначити, що кількість дівчат, яка очікує від чоловіків проявів розуму, почуття гумору, мужності і відповідальності більша, ніж очікування юнаків. Відмінність щодо названих якостей така: для думки дівчат характерні — доброта, рішучість і чесність, для чоловіків — фізична сила, здатність забезпечити матеріально і комунікабельність. Слід особливо зазначити, що перші з двох названих юнаками якостей відповідають традиційно визнаним у суспільстві чоловічим, маскулінним якостям, а комунікабельність — професійно необхідна якість сучасного фахівця з вищою освітою.

Порівняння якостей, що були визначені стосовно образу ідеальної жінки, ми також відзначаємо як спільні для тих, що були названі дівчатами і юнаками. А саме — привабливість, розум, доброта, жіночність, впевненість у собі, почуття гумору, тобто шість із десяти. Причому дівчата наголошують на ніжності і лагідності, тобто традиційно жіночих. Виокремлення їх дівчатами свідчить про те, що для них ці якості є особливо важливими. Крім цього відмінними для ідеалу жінки дівчата назвали охайність, цілеспрямованість і терпіння, а юнаки — духовність, працелюбність, турботливість, здоровий спосіб життя. Звертає на себе те, що очікування і юнаків і дівчат, стосовно ідеальної жінки пов'язані переважно із фемінінними якостями, на які взаємно наголошувалось у творчих роботах і юнаками, і дівчатами. Разом з тим вони не увійшли у ті, що згадувалися найбільше.

Слід зазначити, що ідеали жінки і чоловіка, які відзначають дівчата, мають більше спільного, ніж ідеали визначені юнаками. Дівочі ідеали є більш універсальними і охоплюють — розум, доброту, цілеспрямованість, впевненість у собі, почуття гумору. Загалом шість якостей. Водночас, спільними для ідеалів юнаків виявилися — розум, почуття гумору і впевненість у собі. Загалом три. Проте, і дівчата, і юнаки вважають необхідною якістю жінки привабливість. Дівчата надають їй більшого значення ніж юнаки. До того ж очікування дівчат, щодо розуму ідеального чоловіка і жінки, також перевищує рівень очікування юнаків. Цікаво те, що дівчата надають більшого значення почуттю гумору, притаманному чоловікам.

Порівняння даних, які були отримані під час аналізу робіт, що відображали ідеал співробітника і співробітниці, свідчить, що ті роботи, автори яких не бачать різниці між жінкою і чоловіком у виконанні посадових обов'язків, мають спільними сім із десяти якостей. Виняток становлять доброзичливість, працелюбність і здатність допомогти, на яких зосереджують увагу дівчата; ініціативність, освіченість, а також відданість роботі для юнаків.

Ті ж студенти, які диференціюють жінку і чоловіка як співробітників відзначають спільними для співробітниці-жінки такі якості — відповідальність, високу кваліфікацію, дисциплінованість, розум, працелюбність, привабливість, комунікабельність. А для чоловіка — цілеспрямованість, комунікабельність, високу кваліфікацію, дисциплінованість, працелюбність, відповідальність. Відмінністю ідеалу жінки-співробітниці стають ввічливість, ініціативність і стриманість, які називають дівчата. А також цілеспрямованість, привітність і охайність, що їх називають юнаки. Стосовно ідеалу співробітника спільними стають цілеспрямованість, комунікабельність, висока кваліфікація, дисциплінованість, розум, чесність. А відмінними для дівчат — ввічливість, охайність, розум і чесність; для юнаків — працелюбність, енергійність, врівноваженість і поміркованість. Слід зазначити, що якості, які відрізняють ідеал співробітників-чоловіків і співробітниць-жінок, також називалися у роботах, але в результати аналізу вони не увійшли як такі, що називалися найчастіше.

Звертає на себе увагу, що крім привабливості, яку визначають як притаманну ідеальній жінці-співробітниці, всі інші якості не мають ознак статі, а лише відображають вимоги до виконання посадових обов'язків. Хоча юнаки надають привабливості жінки-співробітниці більшого значення, ніж дівчата. У цьому розумінні показовою є думка студентки О.: «Аналізуючи образ ідеального співробітника і співробітниці я можу побачити, що цей образ більше підходить до образу ідеального чоловіка, але не жінки. Таким чином, жінці важче пристосуватися і реалізувати себе і в сім'ї, і на роботі, тому що від неї вимагають зовсім різних, іноді протилежних якостей». До цього можна приєднати і думку студентки Т.: «Жінка має весь свій час віддавати роботі поза домом, а такою може бути лише неодружена жінка».

Що ж стосується ідеалу співробітника чоловіка, то маскулітні якості у ньому відсутні зовсім. Звертає на себе увагу те, що як ідеал студенти відзначають професійно необхідні та моральні якості фахівця.

У обговореннях, що відбулися в групах після творчої роботи, студенти обґрунтовували свою точку зору стосовно єдиних вимог до співробітників тим, що в сучасних умовах керівник не повинен звертати увагу на стать працівника тому, що виконання та винагорода за виконання завдання не мають статі. Показовим є такий вислів студента М.: «Це може бути (співробітник) лише «машина», тобто механізм, який буде виконувати ті чи інші функції без зупину». Існували і інші точки зору, як наприклад така, що малювала ідеал жінки-співробітниці: «Вона насамперед жінка, а потім — колега, яка повинна слідувати за мікрокліматом у колективі, знімати напругу». Таку відповідь запропонував юнак; вона характерна для досить розповсюдженого стереотипу, який існує в суспільстві стосовно призначення жінки-співробітниці. До того ж дівчата з старших курсів відзначали існування гендерної нерівності під час виробничої практики і у процесі навчання. Слід зазначити, що їх непокоїть таке становище, воно викликає обурення і відчуття несправедливості.

На завершення нашого дослідження було виявлення ідеальних якостей дружини і чоловіка в сім'ї. Дані, які містяться у таблицях 6 і 7, дають змогу відзначити найбільш ідентичні уявлення як юнаків, так і дівчат щодо подружнього життя. Якості, що притаманні ідеальній дружині, свідчать про панування традиційного уявлення щодо ролі жінки. Показовим є вислів студента С.: «Жінка це платформа на якій тримається вся сім'я. Жінка повинна займатися хатньою роботою, обов'язково добре виглядати і завжди посміхатися».

Але найцікавішими виявилися дані стосовно ідеального чоловіка — табл. 7. У відповідях дівчат і юнаків у цьому образі майже відсутні маскулітні якості. Виняток становлять мужність, сміливість, їх відзначають юнаки. Сучасне студентство налаштовано на досить партнерські відносини, на відміну від людей старшого покоління, які є категоричними у своїх поглядах. Проте слід відзначити, що сподівання щодо матеріального забезпечення сім'ї і юнаками, і дівчатами пов'язуються з обов'язками чоловіків. Але ж таки переважна більшість якостей ідеального чоловіка не базується на маскулітних. Студентка С. зазначає, що для тривалого та щасливого сімейного життя між людьми повинні існувати взаєморозуміння, повага та рівноправ'я.

Слід також усвідомлювати, що очікування і реальність — це різні речі, і у життєвій реальності студентство зустрічається з дещо іншими відносинами, які існують у родині. Досить тривожним симптомом є висловлювання як дівчат, так і юнаків щодо неможливості застосування фізичної сили стосовно жінки. Досвід людей старшого покоління відбивається і в такій точці зору студентки В. на ідеального чоловіка: «Як казала моя мама, головне, щоб приходив додому ночувати, приносив заробітну плату, а не шлявся і не пропивав грошей».

Аналізуючи студентські роботи ми спиралися лише на ті якості, які відзначалися в них найчастіше. Але навіть загальний огляд свідчить, що отримані досить складні і неоднозначні результати. З одного боку схвально, що юнаки налаштовані на партнерські відносини у родині, але з іншого боку зникає уявлення про «справжнього» чоловіка – сильного, мужнього, здатного захистити, ризикнути, за яким би жінка почувала себе «як за кам'яною стіною». Не менш складною постає проблема самореалізації сучасної жінки, від якої очікують виконання досить суперечливих вимог – на роботі вони майже універсальні із чоловічими, а вдома — суто жіночі.

Висновки

З'ясування складності і неоднозначності гендерних очікувань студентської молоді зумовлює необхідність подальшого вивчення означеної проблеми, введення у навчальні програми дисциплін культурологічного, філософського, психологічного, педагогічного, правничого і т. п. спрямування відповідних тем, ознайомлення з якими дозволяло б студентам підготуватися до зустрічі з життєво важливими проблемами.

Особливо нагальною постає необхідність розробки навчального курсу гендерного менеджменту, що обумовлено націленістю більшості студентів на нехтування статтю співробітників і є досить тривожним симптомом. Значна психологічна відмінність представників різної статі суттєво, як свідчать фахівці [5; 6], впливає на необхідність її врахування в організації і управлінні діяльністю виробничих колективів. До того ж психологічні відмінності виявляються у взаємовідносинах і шляхах взаєморозуміння чоловіків і жінок. А це не тільки виробничі відносини, а подружні, родинні. Проте заперечувати, що щасливе подружнє життя є значною запорукою успішної кар'єри кожної людини нерозумно і недалекоглядно. У процесі навчання постає завдання не тільки професійної підготовки сучасного фахівця з вищою освітою, а й підготовки до активної життєдіяльності. Це, з нашої точки зору, необхідна складова реалізації принципу гуманізації навчально-виховного процесу у ВНЗ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Скутнева С. В. Гендерные аспекты жизненного самоопределения молодежи // Социол. исслед. — 2003. — № 11. — С. 73—78.
2. Хвостов А. А. Гендерные особенности организационного поведения // Вопросы психологии. — 2004. — № 3. — С. 29—37.
3. Фурман А., Надвинична Т. Авторська програма курсу «Основи гендерної рівності» // Психологія суспільства. — 2004. — № 3. — С. 120—125.
4. Виноградова Т. В., Семенов В. В. Сравнительное исследование познавательных процессов у мужчин и женщин: роль биологических и социальных факторов // Вопросы психологии. — 1993. — № 2. — С. 63—71.
5. Ложкин Г., Дорошенко Н. Руководитель мужчина, руководитель женщина // Персонал. — 2002. — № 2. — С. 47—52.
6. Бендас Т. В. Гендерные исследования лидерства // Вопросы психологии. — 2000. — № 1. — С. 87—95.

Рекомендована кафедрою педагогіки, психології та соціології

Надійшла до редакції 16.12.04.
Рекомендована до друку 10.01.05.

Герасимова Ірина Геннадіївна — старший викладач кафедри педагогіки, психології та соціології.
Вінницький національний технічний університет